

LA GUERRA DEL FRANCÈS AL COLLSACABRA

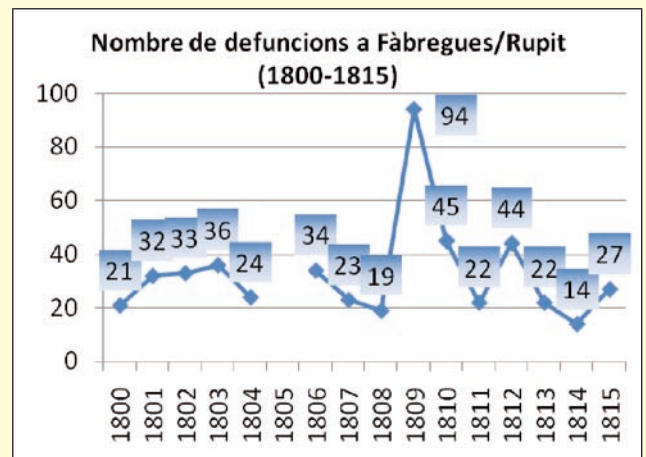
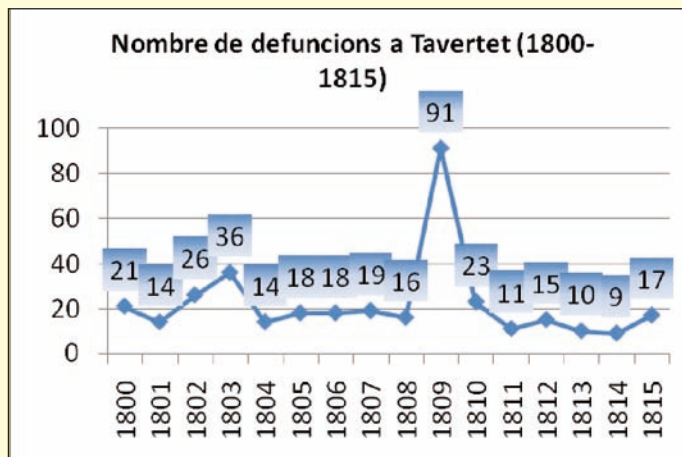
REFUGIATS DE GUERRA I CRISI HUMANITÀRIA

Aquest any es commemoren els 200 anys de l'inici de la guerra del Francès (1808-1814), que d'alguna manera va culminar un llarg període de recurrents conflictes amb França, que foren especialment perjudicials per a Catalunya en tant que és terra fronterera.

En l'escaiença d'aquesta commemoració volem parar esment a les conseqüències que va tenir aquest conflicte a l'àmbit del Collsacabra. És sabut que el Collsacabra només de manera molt fugaç va ser escenari de fets d'armes¹, però això no vol pas dir que quedés al marge del que ara s'anomena "danys col·laterals".

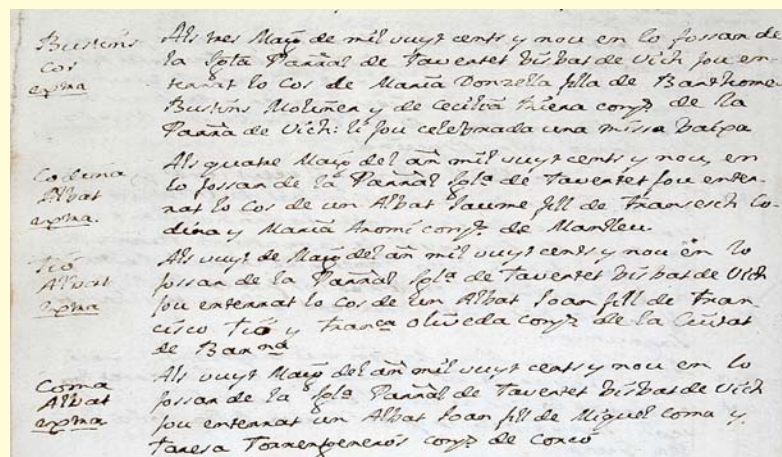
Partim principalment de les dades que proporcionen les defuncions i hem hagut de limitar-nos als casos de Tavertet i Rupit que són, d'aquesta àrea, les localitats que han conservat els corresponents llibres d'aquesta època. En el cas de Tavertet hem pogut completar la informació amb els llibres de baptismes, que permeten enriquir la interpretació de les dades aportades per les defuncions². Com veurem, aquestes fonts ens dibuixen un escenari molt i molt clar i ens permeten quantificar-lo i delimitar-lo de manera prou precisa. Una part dels efectes col·laterals que veurem es poden considerar "comuns" a la resta de la comarca o del país, però un altre aspecte és segurament una especificitat molt singular determinada per la situació geogràfica de l'àrea tractada.

Vegem l'evolució del nombre de defuncions a principis del segle XIX:

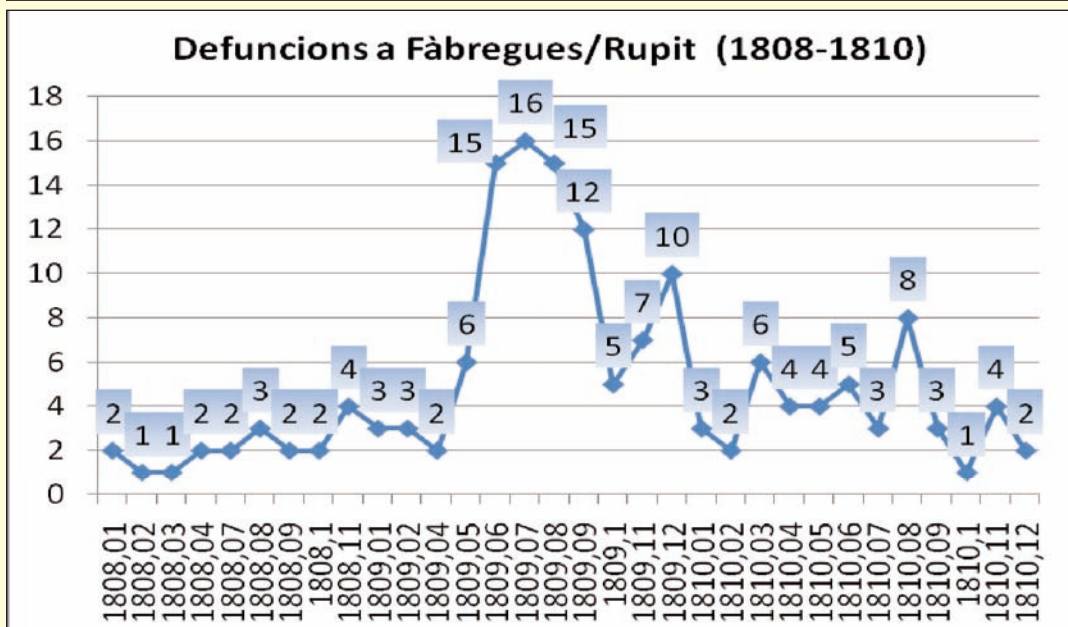
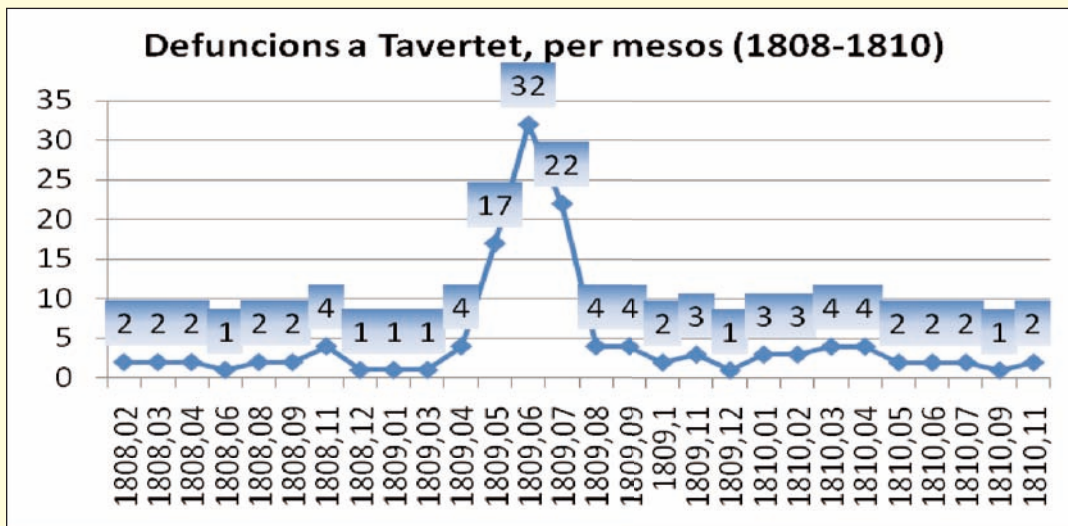
En el cas de Rupit, falten les dades de 1805. L'evolució és molt clara. En els anys previs a aquesta guerra a Tavertet tenim una petita punta el 1803, que té un paral·lel a Fàbregues-Rupit, no tenim elements per interpretar però que es pot tractar d'una circumstància de caire epidèmic. A partir de 1810 a Tavertet les defuncions es tornen a estabilitzar mentre que a Rupit té un repunt el 1812, que és en part relacionat també amb la guerra³. Però el que resulta més rellevant en un i altre lloc és el dramàtic increment de les defuncions el 1809, increment que en valors relatius és encara més alt a Tavertet on els valors habituals són més baixos que a Rupit per nombre d'habitants.

Sí, és conegut que el 1809 hi va haver una forta epidèmia, probablement de febres tifoïdes, aparentment escampada per les tropes franceses, que s'hauria iniciat a la primavera, amb punt àlgid a l'estiu i que hauria anat decaient fins a final d'any. Com exemples coneguts, a Vic pels anys de 1808, 1809 i 1810 les defuncions serien, respectivament, 137, 547 i 157 mentre que a Manlleu serien 105, 360, 76⁴. Segons aquestes dades, l'afectació al Collsacabra hauria sigut molt més gran que a la Plana, ja que a Vic les defuncions de 1809 multipliquen per 3,9 les de 1808, i en el cas de Manlleu les multipliquen per 3,4, mentre a Rupit les defuncions de 1809 multipliquen per 4,9 les de 1808 i a Tavertet la relació és de 5,6. Tanmateix aquestes dades s'han de matisar. Les dades de què disposem per a Tavertet i Rupit ens permeten precisar més la cronologia i les circumstàncies.

Defuncions, el maig de 1809 a Tavertet, de persones de Vic, Barcelona, Manlleu i l'Esquirol (ABEV, Arx. Parr. de Tavertet, C/2, p. 46).

Vegem l'evolució de les defuncions mes per mes:

La diferència és ben interessant. Rupit sí que sembla seguir la tònica “oficial”, amb un nivell elevat durant tot el segon semestre de l’any, però en el cas de Tavertet la mortaldat afecta tres únics mesos, de maig a juliol.

Res no és casual. Les pròpies partides de defuncions aporten la clau dels dos aspectes singulars de la mortaldat de Tavertet com són l’elevadíssima mortalitat relativa i l’anormal concentració. La clau és una: refugiats de guerra.

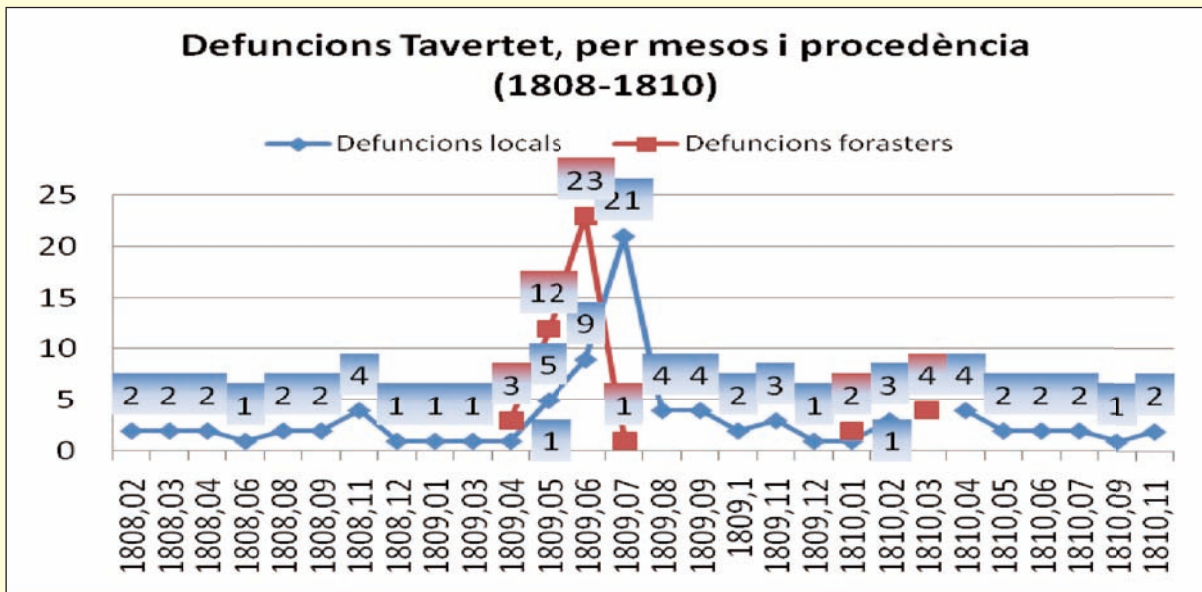
La Plana de Vic i especialment la seva capital, a banda d’escaramusses puntuals va patir successives invasions o ocupacions durant la guerra del Francès: del 17 d’abril al 18 de juny de 1809 va ser la primera invasió, la segona des del 12 de gener al 15 de març de 1810, del 13 al 23 de juliol de 1811, i el 1812 a banda d’una incursió puntual el 25 de gener, del 4 al 14 de novembre⁵. Les ocupacions, com en totes les guerres, varen provocar que part dels habitants de les zones castigades s’exiliessin massivament fugint de les morts,

Mas La Serra s/n
08569 Rupit i Fruït - Barcelona -
93 852 21 55 - 669 885 945 (Maribel)
www.maslaserra.com

www.cabrereshostal.com
C. Major, 26 | Tel. 93 856 50 22 | Mob. 649 927 666
Fax 93 856 50 22 | 08569 Cantonigròs

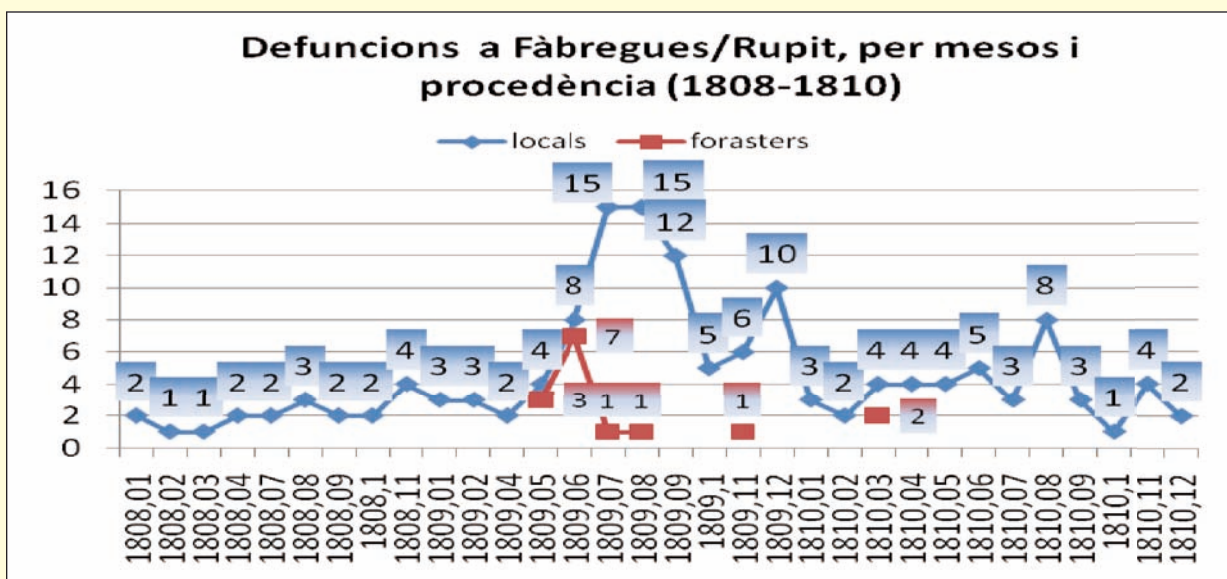
saquejos i vexacions. El que no ha estat estudiat fins ara és la geografia d'aquest exili d'àmbit comarcal, però precisament la font que tractem ens dibuixa un dels destins de l'exili: el Collsacabra, i especialment Tavertet. Tornem a mirar les defuncions d'aquests mesos diferenciant les partides en què els difunts consten com a forasters o explícitament com a expatriats o de refugiats:

Aquí tenim la resposta: més de la meitat de les defuncions dels mesos crítics corresponen a forasters. De les 91 morts de 1809, trenta-nou corresponen a forasters. Evidentment la mortalitat “local” s’ha incrementat, però els morts locals són 52, cosa que vol dir que la mortalitat multiplica per 3,2 la de l’any anterior, una xifra inferior a la que hem vist per Manlleu o Vic nuclis que, a l’inrevés, tenien el 1809 menys població que el 1808 ja que part de la població s’havia exiliat.

Un aspecte interessant de la gràfica és el fet que la mortalitat de “locals” segueix la mateixa evolució que la de “forasters” però amb un mes de retard. Això podria indicar que l’epidèmia la varen portar els refugiats, que ja estarien “infectats” en exiliar-se i l’haurien estès entre els habitants locals. L’episodi acaba de manera ràpida tant en els naturals, com en els refugiats, que a més degueren retornar als seus llocs d’origen a finals de juny.

Interessant és comparar aquestes dades amb les de Rupit:

El nombre de forasters és molt i molt inferior, i l’increment de mortalitat és a costa de població local. Això ens concreta bastant, dins l’àmbit del Collsacabra, quina era la geografia dels refugiats. Tot i que el conjunt del Collsacabra és zona de muntanya, no és el mateix l’Esquirol, al peu del camí d’Olot, o Rupit, nucli de certa envergadura i capital de terme, que Tavertet, en una situació molt més “marginal” i

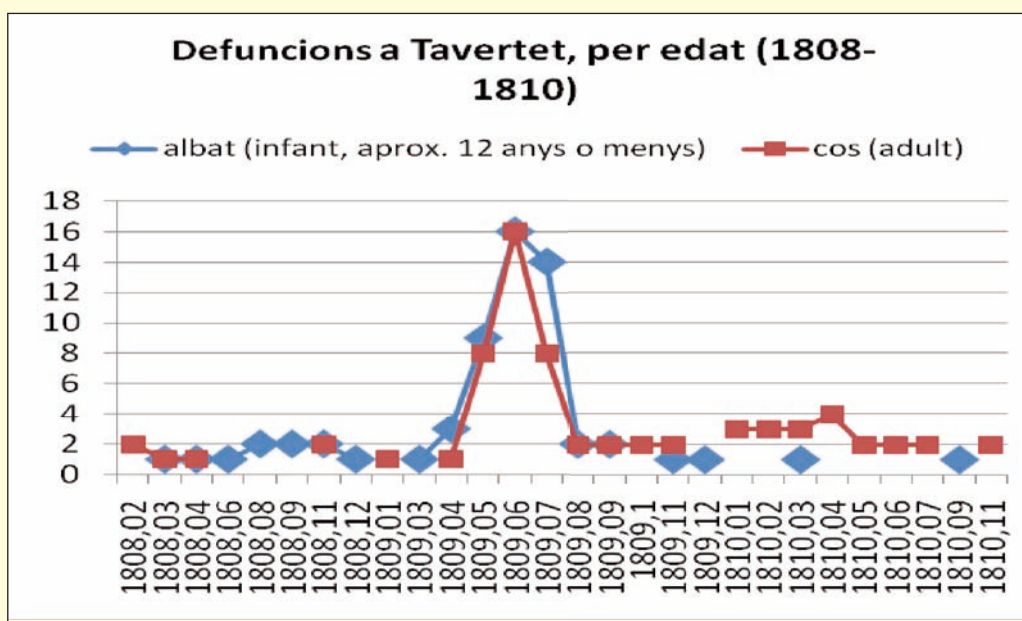
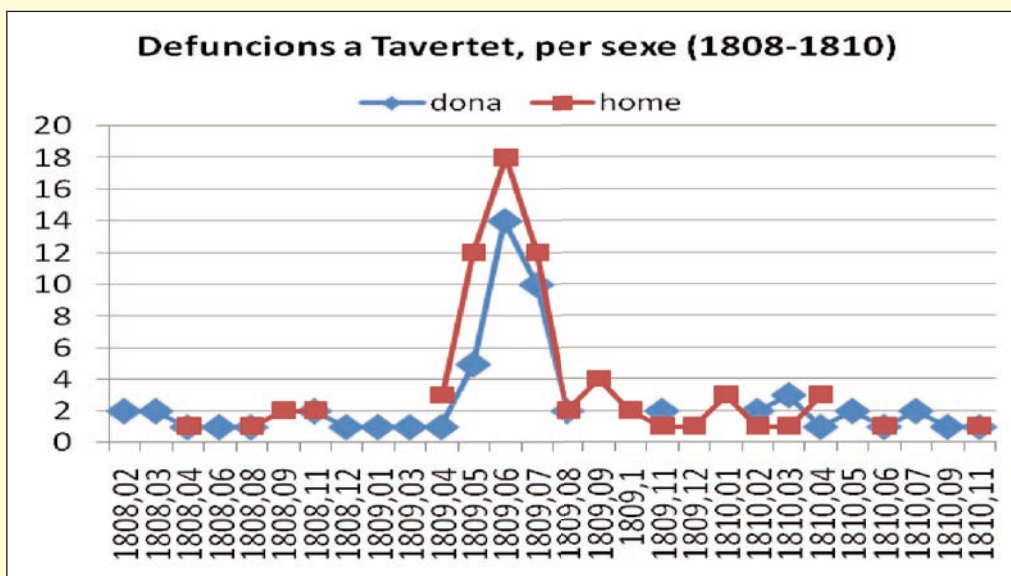
feréstega. Encara més clar en aquest sentit és veure d'on són els forasters que moren a Tavertet el 1809:

A Tavertet s'hi refugien no només gent de Vic i Manlleu, sinó també gent de l'Esquirol que entenen que Tavertet és un lloc més a recer de l'abast dels francesos.

En el cas dels refugiats que moren a Rupit el 1809, tot i ser molt menys l'esquema és semblant: Vic (4), Manlleu (3), Esquirol (2), i Barcelona, Roda i Gurb.

Centrant-nos ara ja en el cas de Tavertet, per tal de comprovar que les morts no són en enfrontaments, o efecte d'accions premeditades, revisem les mateixes defuncions però dividint-les per sexe i per edat:

ORIGEN	TOTAL
Vic	11
Manlleu	9
Esquirol	7
Sant Pere de Torelló	2
Roda	2
Gurb	1
Folgueroles	1
Sant Vicenç de Torelló	1
Santa Eulàlia de Riuprimer	1
Barcelona	1
Taradell	1
Mataró	1
Olot	1
Total general	39

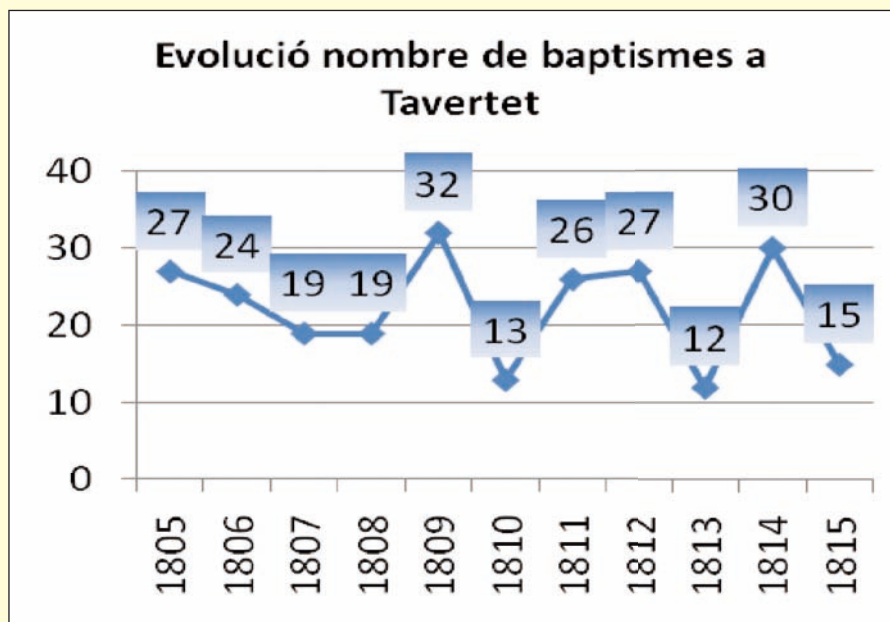
Les dinàmiques que segueixen són, com veiem, semblants. La mortalitat afectà de manera semblant tots els gèneres i edats.

També entre els refugiats a Tavertet la mortalitat afecta totes les edats i els dos sexes:

ORIGEN	DONA	HOME	ALBAT	COS	TOTAL
Vic	6	5	4	7	11
Manlleu	2	7	5	4	9
Esquirol	-	7	7	-	7
Sant Pere de Torelló	-	2	-	2	2
Roda	1	1	2	-	2
Gurb	1	-	1	-	1
Folgueroles	-	1	-	1	1
Sant Vicenç de Torelló	1	-	-	1	1
Santa Eulàlia de Riuprimer	-	1	-	1	1
Barcelona	-	1	1	-	1
Taradell	1	-	1	-	1
Mataró	1	-	-	1	1
Olot	1	-	1	-	1
Total	14	25	22	17	39

Els refugiats o expatriats eren famílies senceres, a les quals va sorprendre a Tavertet el compromís inajornable de la mort.

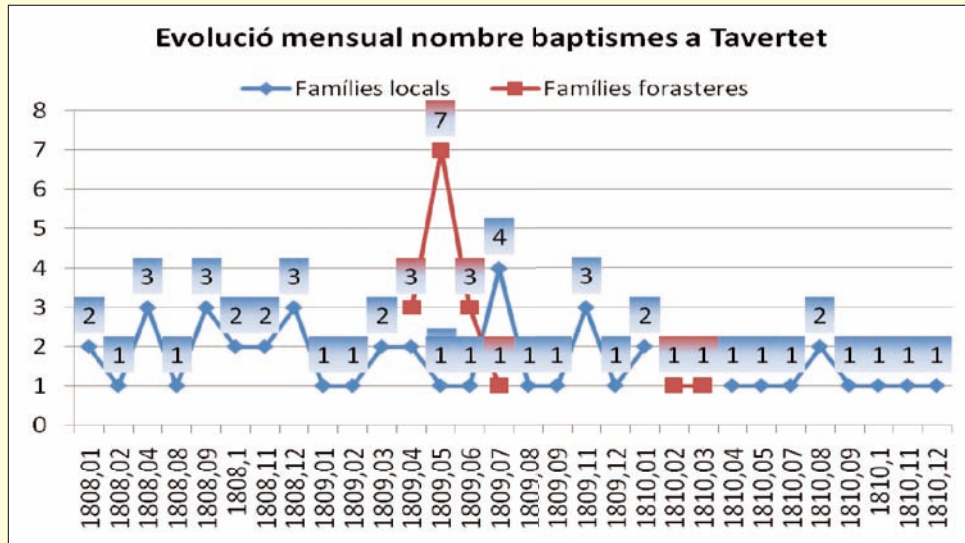
Paradoxalment, un altre compromís que també esdevé inajornable en circumstàncies que no es podien preveure amb mesos d'antelació, és el naixement. Entre la gent que fugí de l'amenaça de la guerra hi havia també dones en estat avançat de gestació, tal com queda reflectit en els baptismes:

Els anys previs a la guerra la natalitat a Tavertet baixa, potser ja pel deteriorament de la situació, i en canvi el 1809 té un increment notable. De nou l'explicació és en els refugiats. Dels 32 batejos de 1809 n'hi ha 14 que corresponen a refugiats.

Vegem-ho ara detallat per mesos:

Els dos baptismes de forasters que trobem el 1810 coincideixen amb la segona ocupació de Vic pels francesos.

Pel que fa a l'origen de les 14 famílies que tenen fills estant refugiats a Tavertet, coincideix aproximadament amb el que hem vist abans, tot i que amb predomini d'origens més propers: l'Esquirol (6), Vic (4), Torelló, Manlleu, Vilalleons i Roda.

Es pot avaluar què va significar quantitativament la presència de refugiats a Tavertet i la mortalitat de l'any 1809?

Pel que fa a Tavertet, pels mesos forts de mortalitat, d'abril a juliol de 1809, tenim 39 defuncions de forasters i 36 defuncions de "locals". Tot i que hi ha el decalatge que ja hem esmentat, en xifres globals l'episodi dona un nombre semblant de defuncions en locals que en refugiats. Així, tot i que és probable que les condicions de vida dels refugiats fossin més aviat pitjors que les dels naturals del poble, probablement a nivell higienicosanitari no devien ser gaire diferents i per tant no és desafortat pensar que la incidència de l'epidèmia fos semblant en un i altre col·lectiu. Això voldria dir que el nombre de refugiats no seria molt diferent del de naturals del poble i per tant que el terme hauria tingut, durant aquells mesos, el doble de la població habitual. La població de Tavertet en aquella època segurament devia estar entre els 482 que recull el cens del comte de Floridablanca de 1787⁶, i les 339 "ànimes" que recull Madoz en el seu diccionari publicat el 1849. Això voldria dir, també, que la gent de Tavertet que va morir el 1809 significava entorn al 10% de la població, i la proporció degué ser semblant en el conjunt de les persones refugiades.

Es pot dir que aquesta "crisi", d'epidèmia i sobre població per presència de refugiats a mitjans de 1809, va ser la principal conseqüència de la guerra del Francès al Collsacabra i especialment a Tavertet. A la resta d'anys del conflicte no es repeteix altra crisi semblant ni cap altra presència detectable de refugiats.

Rafael Ginebra i Molins

NOTES:

1.- Vegeu Maties RAMISA, *La guerra del Francès al corregiment de Vic 1808-1814*, Vic: Eumo, 1993. En l'etapa final del conflicte hi hagué enfrontaments de certa consideració entre l'Esquirol i Roda (op. Cit., p. 132-133). Vegeu també Ramon Ordeig, "La batalla de Vic" dins *Ausa*, XI (1985), p. 353-367.

2.- L'estudi es basa en l'anàlisi dels baptismes i defuncions del període 1800-1815 de la parròquia de Tavertet (que inclou com a sufragània la parròquia de Sant Miquel de Sorerols), i de Sant Joan de Fàbregues (de qui depenia també Rupit). Els llibres es conserven a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic. Pel que fa a l'Arxiu Parroquial de Tavertet hem consultat els llibres A-B/1 (1776-1830) i D/2 (1799-1839). De l'Arx. Parr. de Sant Joan de Fàbregues, els llibres D/1 (1770-1811) i D/2 (1811-1830).

3.- No podem estendre'ns en aquest punt. En les defuncions de Rupit de 1812 hi pot haver motius de caire epidèmic però també hi ha alguns soldats i algunes víctimes directes dels francesos.

4.- RAMISA, *La guerra...*, p. 166.

5.- RAMISA, *La guerra...*, p. 119-130.

6.- Encara que altres fonts per més o menys els mateixos anys, el 1782 estableixen els 625 habitants (Eduard Junyent, "La comarca de Vich en 1782", dins *Ausa*, vol. III (1958-60), p. 50-58).